

Katson maalaismaisemaa ja kuuntelen – Satakunnan äänimaisemien tarkastelu osana arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia

ANNE SAVOLA
Satakuntaliitto¹

Äänien havainnointi on oleellinen osa ympäristön ja maiseman kokemista. Äänet voivat esimerkiksi kertoa kuulijalle vuodenkiertoa ilmentävistä ihmisen toiminnoista maisemassa ja välittää tietoa alueen maankäytöstä. Mahdollisuus kuulla luonnonääniä voi puolestaan antaa ihmiselle kokemuksen luonnonrauhasta. Äänimaisemien merkittävydestä huolimatta niiden tarkastelu jää kuitenkin usein taka-alalle alueidenkäytön suunnittelussa ja sitä tukevilla inventoineissa.

Tarkastelen katsauksessani mahdollisuuksia ottaa äänimaisemanäkökulma tiiviimmin huomioon alueiden kehittämistä ja maankäyttöä suunniteltaessa. Ajatukseni ovat muotoutuneet vuosina 2012 ja 2013, jolloin laadin Satakunnan arvokkaiden maisema-alueiden inventointiin liittyen selvitystä Satakunnan äänimaisemista (Esitykset... 2013; Savola 2013). Satakunnassa toteutettu maisema-alueiden inventointiprojekti oli osa ympäristöministeriön käynnistämää Suomen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointia, jossa tarkastetaan vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä vahvistettujen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valikoima, arvoluokka ja rajaukset.

Päivitys- ja täydennysinventoinnin on tarkoitus korvata valtioneuvoston käsittelyn jälkeen nykyinen maisema-alueiden inventointi vuonna 2015. Inventointia tullaan esittämään valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa (VAT) määritellyksi viranomaisinventoinniksi, jonka tulokset tulee ottaa huomioon alueidenkäytön suunnittelun, kuten maakuntakaavoituksen, lähtökohtina (Tulevaisuuden... 2009). Inventoinneissa keskitytään maaseudun kulttuurimaisemiin, mutta myös esimerkiksi merkittävimmät luonnonmaisemanähtävyydet otetaan huomioon. Työ toteutetaan maakunnittain ympäristöministeriön asettaman ohjausryhmän laatiman inventointiohjeen mukaisesti. Ohjeissa on määritelty maisema-alueiden merkittävyyden arviointia koskevat kriteerit sekä maisema-alueiden arvon nousuun tai laskuun vaikuttavat tekijät, mutta ympäristön ääniä tai äänimaisemaa ei mainita osana maisema-alueiden inventointia (ks. Inventointiohje 2010: 10–11).

Esittelen katsauksessani äänimaiseman määrittelyyn ja tutkimukseen liittyviä kysymyksiä ja

metodologisia asetelmia, ja pohdin ympäristöministeriön johtaman valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventoinnin ohjeistusta äänimaisemien näkökulmasta. Lopuksi esitän perusteluja sille, miksi äänimaisemat tulisi sisällyttää jatkossa osaksi kulttuuriympäristöön ja maisemiin liittyviä inventointeja. Kirjoitukseni tarjoaa myös pohjan pohdinnalle äänimaisemien roolista aluesuunnittelussa osoittamalla äänten merkityksen osana ihmisten ympäristö- ja paikkakokemuksia.

Tukea ajatukselleni äänimaisemanäkökulman tärkeydestä maisema-alueiden inventoinneissa olen saanut muun muassa äänimaisematutkija Heikki Uimosen (2011) artikkelista. Uimonen (2011: 44–45) korostaa tarvetta edistää ihmisten ymmärrystä ympäristön äänistä osana päivittäistä elämää, sillä tietoisuus oman ympäristön äänistä vaikuttaa siihen, millaiseksi yksilö ja yhteisöt äänimaisemaansa muokkaavat. Äänimaisemien ymmärtäminen on tärkeää siksikin, että yksilöillä on mahdollisuus suhtautua äänimaisemaan proaktiivisesti ja vaikuttaa äänimaisemaan omilla ratkaisuillaan (Uimonen 2011: 57). Tämä näkökulma on olennainen myös pohdittaessa äänimaisemien roolia alueidenkäytön suunnittelussa.

Äänimaiseman jäljillä

Käyttämälläni äänimaiseman käsitteellä tarkoitan sekä sitä äänten kenttää, jossa ihmiset kulloinkin ovat, että yksilön tai yhteisön tapaa ymmärtää akustinen ympäristö (ks. Schafer 1977/1980: 274–275; Truax 1984/2001: xvii). Suomalainen maantieteilijä, professori Johannes Gabriel Granö (1930: 125–126) sivusi äänimaisemaiteemaa jo vuonna 1930 ilmestyneessä *Puhdas maantiede* -teoksessaan, jossa hän käsiteli myös kuuloilmentymiä osana ihmisen aistiympäristöä. Granö jakoi aistittavan maiseman kahteen osaan: (1) lähiympäristöksi eli lähiöksi ja (2) kaukoympäristöksi eli maisemaksi. Granön viitoittamaa aistiympäristön jakoa mukaillen Birger Ohlson (1976: 35–36) erotti aistiympäristöstä välittömän äänimaiseman, jolla hän tarkoitti yksilöä ympäröivää noin 20–200 metrin suuruista vyöhykettä. Tämän vyöhykkeen ulkopuolista ääniympäristöä Ohlson kutsui etäiseksi äänimaisemavyöhykkeeksi. Äänet tältä etäiseltä vyöhykkeeltä saattoivat Ohlsonin mukaan kantaautua jopa 15–20 kilometrin päästä.

¹ E-mail: <anne.savola@satakunta.fi>

Suomen ulkopuolella yhtenä äänimaisematutkimuksen pioneerina on pidetty professori ja säveltäjä Raymond Murray Schaferia, joka esitteli äänimaisemaa jäsentäviä termejä 1970-luvulla teoksessaan *The tuning of the world* (1977/1980). Varsinaisen äänimaisematutkimuksen katsotaan rantaautuneen Suomeen 1980-luvun loppupuolella ja aiheesta on julkaistu useita tutkimuksia ja väitöskirjoja (mm. Järviluoma & Wagstaff 2002; Ampuja & Kilpiö 2005; Uimonen 2005; Vikman 2005; Ampuja 2007; Järviluoma ym. 2009; Kytö ym. 2012). Äänimaisemateema on muutoinkin herättänyt kiinnostusta Suomessa, ja esimerkiksi Suomen Akustisen Ekologian Seura toteutti vuosina 2004–2006 kolmivuotisen ”Sata suomalaista äänimaisemaa” -tallennus-, suojelu- ja tutkimusprojektin (Järviluoma ym. 2006). Matkailualueiden äänimaisemakartoituksia on tehty opinnäytteinä ainakin Rovaniemen ammattikorkeakoulussa 2000-luvulla (mm. Poutanen & Tormilainen 2003; Kangas 2005; Huusko ym. 2006).

Äänimaisematutkimuksen tavoitteena on aktiivisen kuuntelun avulla lisätä ihmisten tietoisuutta ympäristön äänistä ja edistää tätä kautta muun muassa paremman ääniympäristön suunnittelua ja toteutusta (esim. Uimonen 2005: 17). Akustisen kommunikaation tutkimuksen ytimessä on yksilön ja hänen ympäristönsä äänellinen vuorovaikutus, jossa otetaan huomioon myös sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät (Uimonen 2005: 29).

Ihmisten havainnoista yli 80 prosenttia on visuaalisia (Porteous 1995: 6). Merkittävä ero auditiivisten eli kuulohavaintojen sekä visuaalisten eli näköhavaintojen välillä on se, että ääniä voidaan kuulla kaikista suunnista, kun taas visuaalinen havainnointi on sidottu katseen suuntaan (Rodaway 1994: 91). Kuulohavaintojen merkitys suhteessa näköhavaintoihin kasvaa pimeässä, jolloin ympäristöä on vaikea havainnoida pelkästään näköaistin varassa (mm. Ohlson 1976: 35). Erilaisten aistien merkitys ympäristön kokemisessa on huomattu samalla kun visuaalisia kokemuksia on alettu tulkitella yhä enemmän suhteessa kulttuuriseen kontekstiin (Rodaway 1994: 160; Tani 1996: 104).

Suhtautuminen ääniin on yksilöllistä ja siihen vaikuttavat muun muassa eletty ympäristö, kokemustausta ja arvot (Schafer 1977/1980: 169–180; Truax 2011: xviii). Tämä asettaa haasteita äänimaisemanäkökulman huomioon ottamiselle ympäristöä arvotettaessa ja kartoitettaessa. Tietyt äänet voidaan kokea miellyttävämmiksi kuin toiset. Esimerkiksi lintujen äänet ovat olleet tutkimuksissa suosittuja. Liikenteen äänet voidaan puolestaan kokea ärsyttäväksi ja niistä valitetaan herkemmin kuin muista äänistä (Schafer 1977/1980: 29, 186–189). Osaa äänistä pidetään meluna, mutta monet

äänet voidaan myös kokea positiivisiksi, ympäristön ominaisuuksia ilmentäviksi arjen ääniksi (mm. Uimonen 2011: 44–45, 54–56). Liikenteen ja muiden koneiden tuottamat äänet ympäristössä ovat lisääntyneet ihmisten elintason kasvun myötä, ja täyttä hiljaisuutta on yhä vaikeampi löytää nykyisin (ks. mm. Schafer 1977/1980: 181–202; Karvinen & Savola 2004; Pesonen 2004).

Kartat äänimaisema-analyysin pohjana

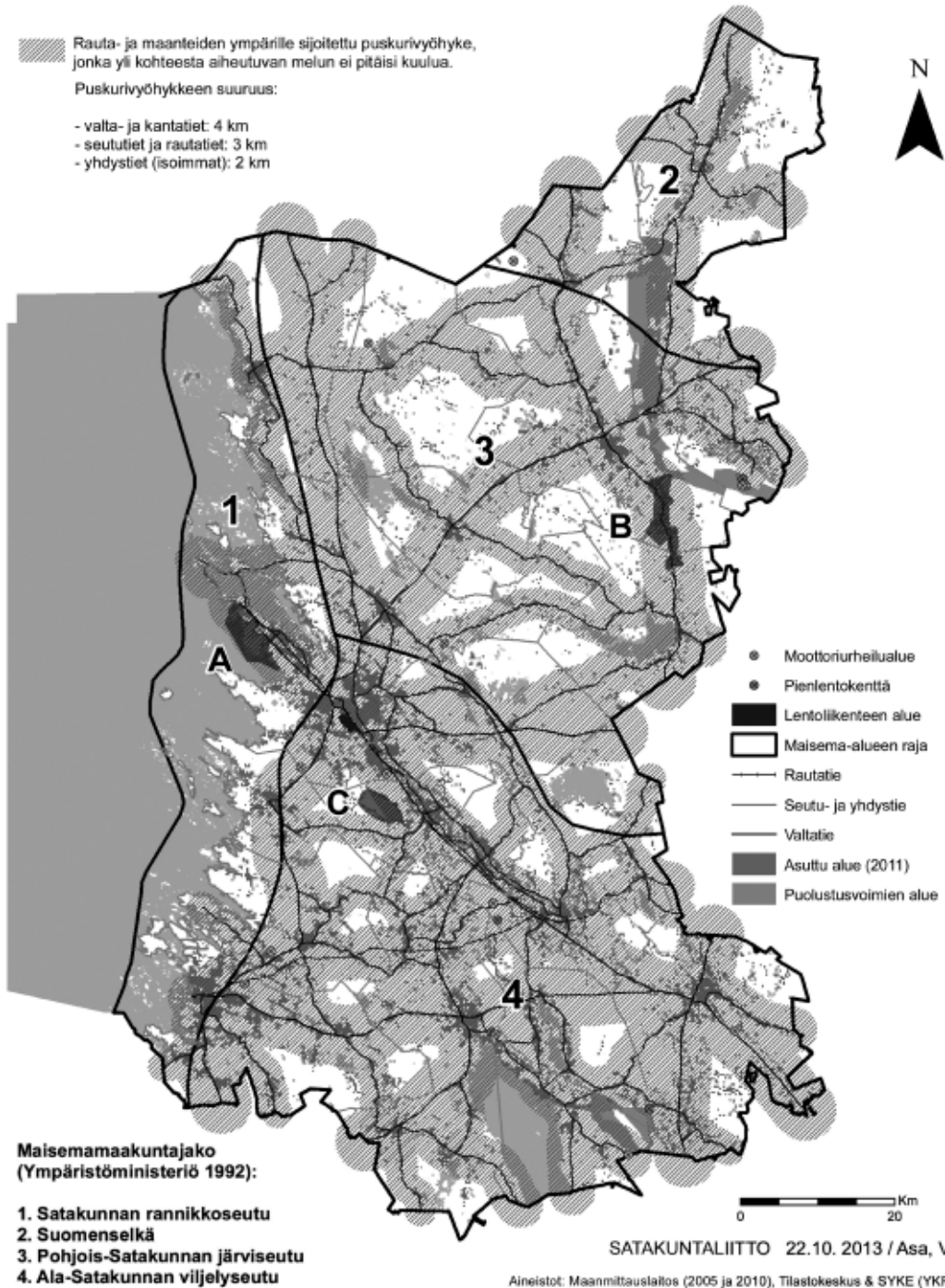
Toteutin Satakunnan maisema-alueiden äänimaisematarkastelun kahdessa vaiheessa etenemällä tarkastelussani yleisestä yksityiskohtaiseen. Ensimmäinen vaihe käsitti yleispiirteisen maakunnallisen äänimaisematarkastelun ja toinen vaihe koostui kolmen esimerkkioteeksi valitun maisema-alueen äänenlähteisiin perustuvasta karttatarkastelusta. Sovelsin maisema-alueiden laadullisen äänimaiseman tarkastelussa Schaferin (1977/1980: 139–144) esittämää äänimaisemakuvausten luokittelua (1) luonnon ääniin; (2) ihmisen ääniin; (3) ääniin ja yhteiskuntaan; (4) mekaanisiin ääniin; (5) hiljaisuuteen; sekä (6) ääniin merkitsijöinä.

Aluksi sijoitin Satakunnan kartalle olennaisiksi arvioimani ihmistoimintoja ilmentävät ”ääni-alueet”, kuten moottoriurheilualueet, pienlentokentät, lentoliikenteen alueet, rautatiet, valta-, seutu- ja yhdystiet, puolustusvoimien alueet sekä asutuksen. Äänenlähteiden sijoittamisen lähdeaineistona käytin Satakunnan maakuntakaavaa (Satakunnan... 2010), Maanmittauslaitoksen maastokartta-aineistoa sekä Tilastokeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen tuottaman yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän (YKR) tietoja vuodelta 2011. Lisäksi sijoitin teiden ympärille puskurivyöhykkeet, jotka kuvasivat tieliikenteestä aiheutuvien äänien sekä erityisesti liikenteen kohinan likimääräistä leviämisaluetta (kuva 1). Puskurivyöhykkeiden määrittelyn taustalla oli aineisto yleisten teiden tieliikenteen 40 desibelin (L_{Aeq}) laskennallisista meluarvovyöhykkeistä Satakunnassa sekä asiantuntijaryhmän arvio äänen leviämisestä eri sääoloissa (Karvinen & Savola 2004: 26–28).

Oleellisimpien maakunnallisten melulähteiden sijoittamisen jälkeen loin kuvaukset Satakunnan äänimaisemien ominaispiirteistä maisemaseuduitain äänilähteitä koskevaa karttatarkastelua sekä Satakunnan aluerakennetta kuvaavaa maakuntakaavaa hyödyntäen. Maisemaseutuja koskeva jaottelu perustui ympäristöministeriön asettaman maisema-aluetyöryhmän mietinnössään esittämään maisemaseutukuntajakoon (Maisema-aluetyöryhmän... 1993).

Selvitystyöni toista vaihetta, maisema-aluekohtaista karttatarkastelua varten valitsin eri puo-

Äänimaisemaan vaikuttavia tekijöitä Satakunnassa ja maisemamaakuntajako

Kuva 1. Kartassa on kuvattu puskurivyöhykkeinä liikenteestä aiheutuvan kohinan likimääräinen leviäminen Satakunnassa. Katsauksessa tarkasteltujen maisema-alueiden sijainti on osoitettu seuraavasti: A: Yyteri; B: Vihteljärvi–Niemenkylä; ja C: Leistilänjärvi. Lisäksi kartassa on kuvattu maisemamaakuntajako Satakunnassa (Maisema-aluetyöryhmän... 1993).

lilta maakuntaa kolme maisema-aluetta selvityksen esimerkkikohteiksi, joiden äänimaisemallisia tekijöitä arvioin kartan avulla (kuva 1). Näistä kolmesta alueesta Satakunnan rannikkoseudulla sijaitseva Yyterin maisema-alue sekä Pohjois-Satakunnan maisema-alueella sijaitseva Vihteljärvi-Niemenkylän alue olivat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita. Ala-Satakunnan viljelyseudulla sijaitsevaa Leistolänjärveä on esitetty uudeksi maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi Satakunnan maisema-alueiden päivitysinventoinnissa (Alatalo & Nyman 2014).

Havainnointia maastokäynneillä

Karttatarkastelua seurasi maisema-alueiden testiluonteinen maastohavainnointivaihe. Tavoitteeni oli verrata karttatarkastelun tuloksia maastossa havainnoimiini ääniin sekä löytää karttatarkasteluun liittyviä ongelmakohtia. Samalla halusin havainnollistaa maastossa kirjaamieni subjektiivisten esimerkkikuvausten keinoin maisema-alueiden äänimaisemallisia ominaisuuksia Satakunnan maisema-alueiden inventoinnin ohjausryhmälle ja sidosryhmille, sekä muutoinkin innostaa eri tahoja kiinnittämään huomiota ympäristön ääniin.

Maastohavainnointini tueksi laadin havaintolomakkeen, jonka sisältö rakentui perusääniä, autoliikennettä ja muita ihmistoimintoja sekä luonnonääniä käsittelevistä kysymyksistä. Kunkin kysymyksen yhteydessä kiinnitin huomiota muun muassa äänien voimakkuuteen tai hallitavuuteen ympäristössä sekä äänien satunnaisuuteen tai jatkuvuuteen. Lomakkeen sisällön peruslähdekohdat pohjautuivat pääosin Schaferin (1977/1980: 139–144) esittämään äänimaisemakuvausten luokitteluun, mutta sovelsin lomakkeen sisällön muodostamisessa myös Satakunnan hiljaisten alueiden selvityksessä käytettyä maastolomaketta (Karvinen & Savola 2004), Jutta Simosen (2011) äänimaisematarkastelua koskevaa opinnäytetyötä Porin Kirjurinluodon puistoalueella sekä Uimosen (2011) ajatuksia.

Käytin maastohavaintolomaketta työssäni vain vähän, sillä kirjasin havaintoni erilliseen äänipäiväkirjaan. Lomakkeeseen muotoilemani kysymykset äänimaiseman ominaisuuksista sekä äänien jako luonnonääniin ja ihmistoimintoihin liittyviin ääniin ohjasivat kuitenkin havainnointiani, ja kirjasin järjestelmällisesti ylös havaintojani niin luonnon kuin ihmistenkin äänistä. Samalla merkitsin muistiin subjektiivisia maastokokemuksiani. Toteutin karttatarkastelut yhdenmukaisesti kaikkien kolmen esimerkkikohteen osalta, mutta testiluonteinen maastohavainnointini keskittyi re-

surssisyistä Yyterin valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen eri puolille.

Satakuntaliiton toteuttamassa ”Katson maalaismaisemaa” -projektissa (Esitykset... 2013) toteutettiin kunnille ja sidosryhmille suunnattu *webropol*-pohjainen kysely helmikuussa 2013. Kyselyssä käsiteltiin myös äänimaisemia. Kyselyn yksi olennainen tavoite oli herättää sidosryhmien kiinnostus käynnissä olevaan maisema-alueiden inventointiprojektia ja maisemakysymyksiä kohtaan. Kyselyissä kysyttiin muun muassa, millaisiin ääniin vastaaja on kiinnittänyt huomiota kuntansa maisema-alueilla. Myös kahdessa asukasillassa toteutetussa koeluonteisessa maisemakyselyssä oli mukana äänimaisemaosuus, jossa kysyttiin muun muassa alueen äänistä sekä äänien miellyttävyydestä ja häiritsevyydestä. Ryhmittelin molemmista kyselyistä saamani vastaukset kahteen ryhmään: ihmistoimintoihin liittyviä ääniä sekä luonnonääniä käsitteleviin vastauksiin. Kysely olisi antanut mahdollisuuden tarkastella myös vastaajiin liittyviä taustamuuttujia, mutta kyselyn testiluonteisuuden ja vastausten suppean määrän vuoksi en kokenut näiden muuttujien vaikutusten arviointia tarpeelliseksi.

Esimerkkialueiden äänimaisemista

Tieliikenteen äänet ovat merkittävin luonnontilaisia tai maaseudun äänimaisemia muuttava tekijä Satakunnassa (kuva 1). Vilkasliikenteisten teiden, erityisesti valta- ja kantateiden sijoittuminen arvokaiden maisema-alueiden läheisyyteen tai jopa sisälle vaikuttaa laajalti näiden alueiden äänimaisemallisiin ominaispiirteisiin. Muita yksittäisiä melulähteiksi luokiteltavia kohteita ovat esimerkiksi moottoriradat ja kiviaineksen murskauspaikat.

Tieliikenne oli keskeinen äänilähde myös tarkastelemillani esimerkkialueilla. Karttatarkastelun perusteella tieliikenne vaikutti lähtökohtaisesti eniten Vihteljärven–Niemenkylän äänimaailmaan, jonka keskellä kulkee maantie 44 Kurikasta Sastamalan Kiikkaan. Vähäisintä tieliikenteen vaikutus oli kartan mukaan Leistolänjärven alueella (kuva 2). Tieliikenteen taustakohina oli voimakkaasti läsnä myös Yyterin maisema-alueella, mutta tuulen suunta ja voimakkuus sekä meren äänet peittivät tieliikenteen kohinan ajoittain alleen. Tämä korostui etenkin rantavyöhykkeellä. Yyterin maisema-alueella äänimaisema oli luonteeltaan monimuotoinen niin karttatarkasteluiden kuin yksittäisten maastohavaintojenkin perusteella.

Kenttähavainnot ja laatimani äänipäiväkirjat täydensivät olennaisesti kartta-analyysiäni. Esimerkkikatkelmani Nakkilan Leistolänjärveä (12.10.2013) ja Yyterin maisema-aluetta

Kuva 2. Tieliikenteen äänet ovat olennainen ominaispiirre Vihteljärven–Niemenkylän maisema-alueen äänimaisemassa. (Kuva: Anne Savola, 06/13)

(16.3.2013) koskevista äänipäiväkirjoista osoittavat ääneen liittyvien kokemusten monipuolisuuden sekä ilmentävät Leistilänjärvellä kuullun ja nähdyn välisiä eroavaisuuksia. Leistilänjärvellä äänimaisemassa korostuivat ihmistoimintoihin liittyvät äänet, Yyterissä puolestaan luonnonrauha ja hiljaisuus (ks. Schafer 1977/1980: 139–144).

Sumuinen maisema, edessäni sokerijuurikaskasa, näkyvyys noin 100 m. Edestä, takaa ja sivuilta kuuluivat juurikkaiden nostokoneiden äänet. Seison keskellä Leistilänjärven peltoaukeaa, mutta en näe nostokoneita. Aurinko paistaa sumuverhon takaa, voimajohtopylväiden yläosat alkavat paljastua sumuverhon takaa. Kaukaa metsän reunan suunnasta kuuluu myös liikenteen ääniä, varikset raakkuvat. Mutta mitä nyt – outo kimitys, joka tarkemman tarkastelun jälkeen paljastui pikkutikaksi – keskellä avointa peltoa ojanvarren pensaissa. Niittykirvisen vaimea sirahdus. Sumu hälvenee yllättävän nopeasti, sänkipelto ikään kuin hohtaa edessäni. Leistilänjärven peltoaukea on täynnä ääniä, on juurikkaan nostoaika. Liikenteen kohina kantautuu yllättävän voimakkaana valtatieltä saakka. Mielenkiintoista on, että itäpäässä olevien työkoneiden äänet eivät kuulu alueen länsipuolelle, tuuliko lienee syynä.

Yyterin lietteiden reunalla. Nojaan uuteen, rakenteilla olevaan lintutorniin. Yllättävää on, että ympärilläni on täysin hiljaista. Mitä ihmettä – missä on liikenteen kohina? Missä tuulen humina? Missä muut äänet? Ei edes lintujen ääniä kuulu. Olen yksin omassa rauhasani ja katson kohti Selkämeren ulappaa. Yhtäkkiä hiljaisuuden rikkoo ylilentävä pienlentokone, mutta onneksi sen ääni on ohimenevä. Olen harvoin kokenut tällaista hiljaisuutta/luonnonrauhaa Yyterissä tai tarkemmin Yyterin lietteilläkään.

Maisema-alueiden äänimaisemallisen tarkastelun arviointia

Karttatarkastelut äänimaisemaan vaikuttavista tekijöistä ovat mielestäni käyttökelpoinen tapa selvittää maisema-alueiden äänimaisemallista kokonaiskuvaa, koska ne mahdollistavat eri alueiden vertailukelpoisen tarkastelun. Lisäksi käyttämäni lähestymistapa on sovellettavissa osaksi maisema-alueiden inventointiohjeessa esitettyjä työvaiheita, jotka ovat valmisteluvaihe, inventointi, maastokäynti sekä loppuarviointi (Inventointiohje 2010: 20). Maisema-alueiden kartografista analyysiä seura-

villa maastokäynneillä voisikin tarvittaessa tarkentaa, täsmentää ja havainnollistaa äänilähteisiin perustuvan karttatarkastelun tuloksia visuaalisen havainnoinnin ohella.

Subjekttiivisen maastohavainnoinnin avuksi laatiin äänihavaintolomaketta käytiin lähinnä muistilistana niistä äänistä, joihin minun tuli maastossa havainnoidessani kiinnittää huomiota. Vastaavankaltaista äänimaisemiin keskittyvää kysymyslomaketta on kuitenkin mahdollista käyttää esimerkiksi maisema-alueilla järjestettäviin yleisötilaisuuksiin liittyvien kuuntelukävelysten yhteydessä, jolloin se parhaimmassa tapauksessa ohjaisi osallistujia kiinnittämään järjestelmällisesti huomiota erilaisiin ympäristön ääniin sekä kirjaamaan omakohtaisia havaintoja ylös (ks. Uimonen 2011: 49–51). Omien äänihavaintojeni ja maastokokemuksieni kirjaamiseen koin luontevimmaksi menetelmäksi henkilökohtaisen äänipäiväkirjan. Pyrin siinäkin systemaattisuuteen siten, että listasin ja erittelin kuvauksissani esimerkiksi ihmistointoihin (erityisesti tielikenteeseen) liittyvät havainnot, luonnonäänet, säätilan sekä kellonajan.

Subjekttiivisen ja satunnaisen maastohavainnoinnin ongelma on se, että äänimaiseman luonne muuttuu koko ajan päivästä, tilanteesta ja säästä riippuen. Nämä tekevät havainnoista täysin tilannesidonnaisia. Toisaalta riittävä määrä eri aikoina ja eri puolilta maisema-aluetta kirjattuja havaintoja antaa hyvän kuvan alueella tapahtuvista äänimaisemallisista ilmiöistä. Siksi yhdenkin havainnoitsijan on mahdollista täsmentää luotettavasti karttatarkastelujen tuloksia. Subjekttiivisilla kuvauksilla voidaan myös havainnollistaa äänimaisemaa esimerkiksi yleisötilaisuuksissa, ja siten lisätä ihmisten kiinnostusta oman lähiympäristönsä äänimaailman tarkasteluun ja äänen merkityksen pohtimiseen (ks. Uimonen 2011: 44–45). Yksilöllisten kokemusten merkitystä korostaa myös Aura Neuvosen (2011: 60) toteamus siitä, ettei pelkkä akustinen mittaustulos kerro juuri mitään äänen sisällöstä tai sen tuottamasta kuulokokemuksesta.

Satakuntaaliiton kunnille ja muille sidosryhmille suuntaamaan maisema-alueita koskeneeseen testikyselyyn saatiin valitettavan vähän vastauksia. Vastaisuudessa tämänkaltaisten kyselyiden levittämiseen sekä niistä tiedottamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. En hyödyntänyt testiluonteisten kyselyjen tuloksia esimerkkialueiden äänimaisematarkasteluissa, mutta esimerkiksi Leistilänjärven asukasillassa kerätyissä kokemuksissa oli yhteneväisyyksiä tekemäni karttatarkastelun sekä maastohavaintojen kanssa. Vastauksissa oli muun muassa esitetty vastaajien omakohtaisia havaintoja alueen äänistä sekä otettu kantaa

Leistilänjärvellä kuvattujen äänien miellyttävyyteen sekä merkitykseen. Jos esimerkiksi arvokkaiden maisema-alueiden kehittämistoiveita kartoitetaan kyselyin, on äänimaisemanäkökulma hyvä pyrkiä sisällyttämään niihin mukaan. Lisämahdollisuuksia äänimaisemakyselyiden toteuttamiseen tuovat muun muassa uudet, paikkatietopohjaiset kyselymenetelmät.

Äänimaisematuntemus auttaa maisema-alueiden arvottamisessa

Tässä katsauksessa esittelemiäni esimerkinomaisia, yhteismitallisuuteen ja vertailtavuuteen pyrkiviä äänimaisemien karttatarkasteluita sekä niitä täydentäviä subjektiivisia maastohavaintoja olisi mielestäni mahdollista hyödyntää taustatietoina arvokkaiden maisema-alueiden arvioinnissa ja kuvauksessa (vrt. Inventointiohje 2010: 10–11). Maisema-alueella sijaitsevia äänilähteitä sekä muita äänimaisemallisia ominaispiirteitä identifioimalla olisi mahdollista täydentää kunkin maisema-alueen luontoa ja elinvoimaisuutta sekä maisemakuvan yhtenäisyyttä, eheyttä ja vaikuttavuutta koskevia arvioita. Äänilähteisiin perustuvien karttatarkasteluiden tulokset antaisivat myös sellaista lisätietoa, jota olisi mahdollista hyödyntää inventoitavien maisema-alueiden keskinäisissä vertailuissa, arvottamisissa ja rajauksissa.

Tarkastelemieni esimerkkialueiden osalta äänimaiseman analyysiä voisi käyttää arvokkaan maisema-alueen rajaamisperusteena kaikilla tutkimillani alueilla. Äänimaiseman tarkastelu antaa tukea esimerkiksi Satakunnan päivitysinventoinnissa esitettävälle Vihteljärven–Niemenkylän maisema-alueen laajentamiselle länteen Riihönlahden–Riihönlammen alueelle (Esitykset... 2013). Riihönlahti–Riihönlammin alue edustaa maaseudulle tyypillistä maataloustoimintoihin ja asutuksen ääniin painottuvaa äänimaisemaa. Peltoalueisiin rajautuvien vesistöjen läheisyys monipuolistaa alueella esiintyvien luonnonäänen valikoimaa. Liikenteen äänet ovat tällä osa-alueella huomattavasti vähäisemmässä roolissa kuin Vihteljärven–Niemenkylän alueella, jossa vilkasliikenteinen kantatie kulkee pohjois-eteläsuuntaisen maisema-alueen keskellä. Riihönlahti–Riihönlammen alueelle ehdotettava laajennus toisi äänimaisemaltaan levollisen viljelymaiseman osaksi Vihteljärven–Niemenkylän valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ja monipuolistaisi sen luonnetta.

Leistilänjärven äänimaisema on puolestaan tyypillisimmillään tuulen kohinaa, asutuksen ja asutukseen liittyvän liikenteen, vuodenkiertoa seuraavien maataloustoimintojen sekä peltoalueella pesivien lintujen ja lepäilevien muuttolintujen muo-

doستاماء äänimaailmaa. Alueelle kuuluu ajoittain myös Valtatie 2:n (Vihti–Pori) ääniä lähinnä liikenteen taustakohinana. Karttatarkastelun sekä testiluonteisten maastohavaintojen perusteella Leistolänjärven aluetta voidaan pitää edustavana ja levollisena kulttuurimaiseman äänimaisemana. Äänimaisemallisten tekijöiden huomioon ottaminen voisi näin ollen vaikuttaa myönteisesti alueen arvoluokkaan.

Yyterin maisema-alueella tehdyillä äänimaisemahavainnoilla ei ole mielestäni suoranaista merkitystä nykyisen valtakunnallisen maisema-alueen rajauksen muuttamisen tai tarkistamisen kannalta. Yksi syy tähän on se, että maastonmuodoiltaan tasainen alue on rajattu valtatie ja meren väliselle vyöhykkeelle ja rajauksen muuttaminen ei juuri vaikuttaisi alueen äänimaisemaan. Alueen luonnonääniä monipuolisuus voisi toki vaikuttaa kohtavasti alueen arvoluokkaan, jos tällaiseen olisi tarvetta. Esimerkiksi meren hallitseva vaikutus Yyterin maisema-alueen äänimaailmaan nousi esille maastohavainnoinnin yhteydessä. Yyterin äänimaisemalliset ominaisuudet ovat tärkeitä pohdittaessa ja suunniteltaessa valtakunnalliseksi maisemanähtävyydeksi luokitellun maisema-alueen matkailu- ja virkistyskäytön kehittämisenäkökulmia sekä yksityiskohtaista maankäyttöä.

Äänimaiseman merkityksestä tarvitaan keskustelua

Äänimaisemaa koskevan karttatarkastelun tuloksien, subjektiivisten maastohavaintojen sekä alueiden asukkaille tehtyjen kyselyiden tulisi olla mielestäni kiinteä osa maisema-alueiden inventointia ja laajemminkin alueidenkäytön suunnittelua. Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa esitetty maiseman määritelmä tukee ajatustani, sillä se ei rajaudu yksinomaan näkyvään maisemaan: ”’maisema’ tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta (Koskinen 2008).” Ympäristön äänien huomioon ottaminen maisema-alueiden inventoinneissa ja arvotamisessa olisi tärkeää myös siksi, että näin olisi mahdollista edistää viranomaisten, alueidenkäytön suunnittelijoiden sekä alueilla asuvien ihmisten äänimaisematietoisuutta, sekä rakentaa yhteistä käsitteistöä ja kriteeristöä laadukkaille äänimaisemille.

Äänimaisemanäkökulma nousee alueidenkäytön suunnittelussa usein esille lähinnä melu- ja terveyskysymyksinä, ei niinkään alueen perusominaisuuksiin vaikuttavana tekijänä (ks. Neuvonen 2011: 59). Tämä on valitettavaa, koska ympäristön äänet vaikuttavat alueella asuvien viihty-

vyyteen, hyvinvointiin sekä ymmärrykseen omasta elinympäristöstään. Esimerkiksi arvokkaan maisema-alueen läheisyydessä sijaitsevan valta- tai kantatien linjauksen siirtäminen lähemmäs maisema-aluetta muuttaa paitsi alueen äänimaisemaa myös maiseman kokonaisluonnetta. Äänimaisema tulisi ottaa visuaalisuuden ohella yhtenä tekijänä huomioon maisema-alueiden maankäytön suunnittelussa muutenkin kuin vain melutekijänä, ja tätä varten myös äänimaisemasta tulisi kerätä tietoa maisema-alueiden inventointien yhteydessä. Tällainen aineisto auttaisi suunnittelijoita kiinnittämään huomiota äänimaisemaan jo suunnittelu-prosessin alussa ja ennakoivasti. Yleensä ympäristön ääniin kiinnitetään usein huomiota vasta siten, kun niistä on tullut jo ongelma ja häiritsevä osa äänimaisemaa (Uimonen 2011: 45).

Tulevaisuudessa olisi myös hyvä pohtia, pitäisikö valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden esimerkinomaisia äänimaisemia tallentaa. Äänimaisema kertoo kulloisenkin tallentamisajankohdan ominaispiirteistä sekä alueella asuvan ja liikkuvan yhteisön toiminnasta, joten äänitteistä voisi olla hyötyä tutkittaessa maisema-alueilla tapahtuvia muutoksia ja niiden merkityksiä. Muutoinkin äänimaiseman havainnointi sekä havainnoinnin yhteydessä heränneiden ajatuksien, mieltymyksien ja tuntemuksien tiedostaminen tulisi ottaa osaksi maisema-alueiden kehittämistä ja suunnittelua. Tietoutta äänimaisemien ominaispiirteistä voidaan maankäytön suunnittelun ohella hyödyntää niin kotiseututuntemuksen kuin maaseutumatkailunkin kehittämistyössä.

Kiitokset

Katsaus perustuu Satakuntaliiton toteuttamassa ”Katson maalaismaisemaa” -hankkeessa tehtyyn pilottiluonteiseen äänimaisemaselvitykseen. Hanke on saanut tukea Euroopan unionin aluekehitysrahastosta (EAKR) Varsinais-Suomen ELY-keskuksen kautta. Kiitän katsauksen arvioitsijoita rakentavasta palautteesta, joka auttoi tekstin muokkaamisessa nykyiseen muotoon.

KIRJALLISUUS

- Alatalo, J. & M. Nyman (2014; *painossa*). Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Varsinais-Suomen ja Satakunnan arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit 2012–2014. *Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, raportteja*.
- Ampuja, O. (2007). *Melun sieto kaupunkielämän välttämättömyytenä*. 270 s. SKS, Helsinki.
- Ampuja, O., H. Järviluoma, K. Kilpiö & H. Uimonen (2005). Muuttuva äänimaisema. *Teoksessa* Ampuja, O. & K. Kilpiö (2005; toim.). *Kuultava menneisyys,*

- suomalaista äänimaiseman historiaa. *Historia Mirabilis* 3, 9–20.
- Ampuja, O. & K. Kilpiö (2005; toim.). Kuultava menneisyys, suomalaista äänimaiseman historiaa. *Historia Mirabilis* 3. 337 s.
- Esitykset Varsinais-Suomen ja Satakunnan arvokkaiksi maisema-alueiksi (2013). Satakuntaliitto. 9.1.2014. <www.satakuntaliitto.fi>
- Granö, J. G. (1930). *Puhdas maantiede*. 131 s. WSOY, Porvoo.
- Huusko, H., T. Kauppinen, E. Tölli & H. Tormilainen (2006). Levin, Oloksen ja Ylläksen matkailukeskusten äänimaisemakartoitukset. *Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja C* 11. 82 s.
- Inventointiohje (2010). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit. Ympäristöministeriö. 9.1.2014. <www.maaseutumaisemat.fi>
- Järviluoma, H., A. Koivumäki, M. Kytö & H. Uimonen, H. (2006; toim.). *Sata suomalaista äänimaisemaa*. 251 s. SKS, Helsinki.
- Järviluoma, H. & G. Wagstaff (2002; toim.). Soundscape studies and methods. *Finnish Society for Ethnomusicology Publ.* 9 & *University of Turku Department of Art, Literature and Music A* 51. 204 s.
- Järviluoma, H., M. Kytö, B. Truax, H. Uimonen & N. Wikman (2009; toim.). Acoustic Environments in Change. *TAMK University of Applied Sciences A, Research papers* 13 & *University of Joensuu, studies in Literature and Culture* 14. 281 s.
- Kangas, P. (2005). Äänimaiseman vaikutus lomatontin ostopäätökseen. *Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B* 9. 66 s.
- Karvinen, P. & A. Savola (2004). Hiljaisuuden keitaat Satakunnassa. *Suomen ympäristö* 691. 75 s.
- Koskinen, M. (2008; toim.) *Eurooppalainen maisemayleissopimus*. 22 s. Ympäristöministeriö & Museovirasto, Helsinki.
- Kytö, M., N. Remy & H. Uimonen (2012; toim.): European acoustic heritage. *Tampere University of Applied Sciences (TAMK), Series A, Research Papers* 17. 108 s.
- Maisema-alue työryhmän mietintö (1993). Osa I, Maisemanhoito. *Ympäristöministeriön mietintö* 66/1992. 199 s.
- Neuvonen, A. (2011). Kaupungissa omin korvin. *Yhdyskuntasuunnittelu* 49: 1, 59–73.
- Ohlson, B. (1976). Sound fields and sonic landscapes in rural environments. *Fennia* 148: 1, 33–43.
- Pesonen, K. (2005). Hiljaiset alueet. *Suomen ympäristö* 738. 47 s.
- Porteous, J. D. (1990). *Landscapes of the Mind*. 227 s. University of Toronto Press, Toronto.
- Poutanen, V. & H. Tormilainen (2003). Metsän hiljainen humina. Äänimaiseman luokittelu vapaa-ajan luonnonympäristössä. *Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B*. 48 s.
- Rodaway, P. (1994/1995). *Sensuous geographies*. 216 s. Routledge, London.
- Satakunnan maakuntakaava (2010). Selostus, osa A. 122 s. Satakuntaliitto. 9.1.2014. <www.satakuntaliitto.fi>
- Savola, A. (2013). *Katson maalaismaisemaa ja kuuntele*. 56 s. Satakuntaliitto, Pori.
- Schafer, M. (1977/1980): *The tuning of the world*. 301 s. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Simonen, J. (2011). Kaupunkipuiston äänimaisema: Porin Kirjurinluodon ja Hanhiluodon puistot. 73 s. Julkaisematon ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Tani, S. (1996). Aistit, muistot ja media: näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin. *Terra* 108: 2, 103–111.
- Truax, B. (2001). *Acoustic communication*. 2. p. 284 s. Ablex Publishing, Westport.
- Tulevaisuuden alueidenkäytöstä päätetään nyt (2009). Tarkistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet. Ympäristöministeriö. 9.1.2014. <www.ymp.fi>
- Uimonen, H. (2005). Johdanto. *Teoksessa* Uimonen, H. (toim.): Ääntä kohti. *Acta Universitatis Tamperensis* 1110, 15–88
- Uimonen, H. (2005; toim.). Ääntä kohti. *Acta Universitatis Tamperensis* 1110. 298 s.
- Uimonen, H. (2011). Tarkkaile ympäristöäsi. Kuuntele kävelyt ja äänittäminen äänimaiseman laadullisen arvioinnin välineinä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 49: 1, 44–58.
- Vikman, N. (2007). Eletty ääniympäristö. *Acta Universitatis Tamperensis* 1271. 192 s.